

Tudományod válsága

Mindig is megfogtak az Örkény egypercesek. Természetesen humoruk és groteszk világfelfogásuk is, de maga a forma, amiben ír gyakran eszembe jut. Egy ilyen kis terjedelemnél nehéz megúszni a jelentéktelen mondatok beépítését. Lényegi dolgok összességét kell létrehozni, nincs esély elbújni egy több oldalas írás mögött. A másik ok, amiben a hasznosságát látom az az összekötő szöveg hiánya. Néha sokkal könnyebb tagoltan megérteni valamit. Az egész világ szétszalazva működik, a tudományok kategóriákban sorolódnak (biológia, fizika stb.), az érzelmek fogalmak mögé vannak rejtve. Mindennek megvan a maga dobozkája, mert a világ - az emberi lélekhez hasonlóan - olyan komplex, hogy magának a doboz tartalmának a felkutatása is nagy munka; hát még azt belátni, hogy ez a doboz igazából faltalan és egy nagy, egész része - melyben a fizika és a biológia falai nem is falak igazából - egy olyan összetett dolog lenne, amire teljes kimerültségben senki nem tud rálátni. Így vagyok én az emberi lélekkel, nem utolsó sorban a sajátommal is. Kategorizálom tulajdonságaimat, gondolatokat formálok majd nagyon ritka, szép esetekben rájövök, hogy egy-egy gondolatom miféle hátsó hozzáállás motivációjával pattant ki a fejemből. Pedig, ha többször a dolgok mögé nézek és észreveszek struktúrákat, sokkal több minden kiderülne magamról, arról, hogy milyen vagyok valójában. Ennek alapvetően rengeteg haszna van, melyeket sokat emleget a társadalom meg az önismereti guruk, hát még mennyi olyan haszna lehet, amit nem látok azonnal. Ezek az egy percek mind olyan gondolatok melyek kapcsolatát még nem minden esetben látom, hátha majd most... Vagy épp olyanok, amik aktívan foglalkoztatnak és végig gondolásra hasznosak, esetleg elengedhetetlenek a megismeréshez. Nehéz dolog ez, hiszen ma – ahogy ez a pár év tapasztalata mutatja – mindenki a saját burkában mozog és ritkán enged meg magának kitekintő pillanatokat. Legfőképpen az a célom, hogy elérjem mind magammal és az olvasóval kapcsolatban a személyes térből való kitekintést. Az ember mindig is a saját metafizikai valóságán keresztül fogja tudni értelmezni a nem tudományos világot, de nagyon nem mindegy, hogy teszünk-e erőfeszítést a lehetetlenbe. Bemutatom a saját burkomat, ezen keresztül azt – hogy az olvasó is a saját felépítéséből többet megértsen – a magamtól független, de számomra érdekes és mérvadó, világban megmutatkozó problémákat, kérdéseket. Majd azt, hogy mit várok el évek múlva a jövőtől a saját életem és a társadalom függvényében.

Curriculum vita, avagy a két oldal összecsap

A legnehezebb számvetések azok, amelyeket egy érzelmek által behálózott dolgról kell megtenni. Így vagyunk ezzel mindannyian, én is a saját életemmel kapcsolatban. Mielőtt megvizsgálom a világ általam interpretált működését, magamat fogom pszichoanalízis

alá vetni, hogy magamnak és az olvasónak is világos legyen a keret, amin belül moccanva értelmezni próbálom a világot.

Mióta csak emlékszem sokszínű volt a gondolkodásom. Érdekelt a világ működése, a zene, a sportok és nem volt egy konkrét dolog, ami kitért mind közül. Inkább felületesen, de sokrétűen fogadtam be impulzusokat. Családomban sem volt soha egy egzakt út a szakmák terén; anyukám előadóművész, apukám mérnök és a két áruk tagjai is mind más-más felfogásúak. Talán ezért alakulhatott így a befogadóképességem. Kisiskolás életem sem alakult máshogy. Azzal, hogy a tantárgyak is beköszöntek az életembe egyre inkább világossá vált, hogy ez a kiterjedt érdeklődés nem fog segíteni abban, hogy elkötelezzem magam hasonló tárgyak felé. Itt kezdődött meg az én és társaim fejében is kialakuló reál-humán szétválasztás. Óckodom ezektől a kifejezésektől, „humán, reál” nehéz nekik keretet adni. Talán pont azzal, hogy határt szabunk nekik, lett ekkora az ellenállás a két oldal között; erről majd talán később. Általános iskolában sokaknak elkezdett tartani valami belátható fele az érdeklődésük. Választottak reál és humán között, tantárgy és tantárgy között. Frusztráló volt, hogy ez nekem sokáig nem sikerült. A sokrétűség sajnós vagy nem sajnós azt is magában hordozza, hogy nem tudunk valamit, mélyebben megismerni. Vagy látszik a teljes kép vagy látszik egy részlet, de mindkettő egyszerre egy ideig nem megy. Persze nem állítom, nem is akarom állítani, hogy soha nem is sikerülhet mindkettő. Erre törekszem magam is. De egy bizonyos pontig van egy maximuma a tudásnak és ez határok közé szorítja a világlátást, gondolkodásmódot, befogadóképességet. Én a nagy egészre láttam - már amennyire korom és érettségem ezt megengedte - így egy ideig semmiben nem szereztem átfogó tudást; ez közepes tanulmányi eredményeimben is megmutatkozott. Szerettem így a hozzáállásomat, sose volt velem bajom, sőt. Csak akkor kezdtem el megkérdőjelezni ezt, mikor értetlen fülekre találtam. Az elvárás az lett volna, hogy döntsek, foglaljak állást, egy láthatatlan kötéllal kötözsem oda magam egy tantárgy oszlopához, de ezt én nehezen tettem meg. Akkor ez bennem szorongó érzéseket keltett. Azoknak az embereknek, akik körbevesznek ugyan is több/kevesebb 'sikerrel', de van befolyása a döntéseinkben. Én a több kategóriába esek, amivel - számomra meglepő módon - egyre több és nehezebb dolgom, vívódásom van. Máig nem tudom, hogy ez a korlátok közé szorítás jót vagy rosszat tett-e a képességeimnek. Azért ennyire talán nem volt drámai a helyzet belátom; ami ott korlátozásnak tűnt mára kezd újra felengedni. A döntésem végül a humánusabb ágra esett, humán osztályba mentem egy alapvetően reál többségű, felfogású gimnáziumba. Itt a történelmi és filozófiai érdeklődésem mellett, racionális, tudományos tantárgyak - matematika és földrajz - is helyet kaptak tanulmányaimban. Így elodáztam a választást, amivel kapcsolatban sokan óva intettek; azt mondták túlvállaltam magam mindezzel és sokkal egyszerűbb lenne kevesebbet vállalni. Én inkább kitartottam ezek mellett, egyik tárgyat se engedtem volna el szívesen. Ennek vizsgálata még szinte jelen nem múlt, - amiből általában könnyebb következtetéseket levonni - de azt tudom mondani, jól tettem. Most ennek végén állva ismét döntenem kellett továbbtanulásomban, de ezt egy

sokkal egyszerűbb döntésnek éltem meg, sokkal korlátozottabb lett a tudásvágyam. Jelenleg matematika szakon szeretnék továbbtanulni, mellette filozófiával foglalkozni szakkollégiumban. A döntést tehát megint csak kicsit elodáztam, ezt is tervezem tenni életem hátralevő részében. Korábban is utaltam erre: magamban a legnagyobb értéknek ezt, az egy egész látásának vágyát érzem, amit e két világ aktív művelésével szeretnék fenntartani.

A biztos bizonytalanság

Számomra a leginkább körvonalazódó probléma, ami talán korosztályosan érinti az embert, az, hogy hirtelen, amiben biztosak vagyunk bizonytalan lesz; értendő ez akár tulajdonságokra – eddig azt hittem, hogy az nyitottságom a közösségem impulzusaira egy jó dolog, de egyre inkább szembesülök azzal, hogy ez nem ilyen fekete-fehér – vagy életkörülményekre – például sokak költöznek vagy intézményt váltanak. Számomra a nehézség és felfoghatatlanság ott jelentkezik, hogy minden téren szembesít azzal az élet, hogy semmi sem biztos. Ezt nem is az alapvető egzisztenciális bizonytalanságra értem, bár természetesen azt is nehéz megszokni, hogy míg eddig magától értetődő volt, hogy a hűtő tele van, ki vannak mosva a ruháim (stb.) mostantól olyan dolgokká válnak, amiért nekem kell tennem, hogy megvalósuljanak. Azért nem ezekben a dolgokban látom a legfőbb nehézséget, mert ezekre az ember számít. Sokan mondják és felkészítenek rá, hogy ez egy nehéz lépés lesz, így hát az emberek nagytöbbsége úgy is áll hozzá ezekhez a dolgokhoz, hogy valamennyire fel van készülve arra, milyen problémákba ütközhet. Az, amiről senki nem beszél, talán azért, mert kevesen látják be, hogy a világ így működik az az ideológiai bizonytalanság.

Eddig egy olyan valóság vett körbe, amiben lehetett számítani kapaszkodókra. Van jó meg rossz, helyes vagy helytelen döntés, vannak abszolút igazságok. Ezek a kategóriák azonban csak azért léteznek, hogy az abszurd és komplex világot befogadhatóvá tegyék az emberek számára. Ezzel semmi baj nem lenne, hisz a világot mindenki meg akarja érteni. Muszáj egy keretbe foglalni, kategóriákat létrehozni, mert az ember nem születik mindent látónak, mindent megértőnek. Fejlődik, eljut valahonnan valahova és ennek az útnak az elején nem lehet csak úgy lebegni a semmit tudásban. Ahhoz, hogy felépüljön valami kell egy alap – ellenben, olyan lenne ez mintha alap nélkül építenél házat vagy lépcső nélkül akarnánk feljutni egy emeletet (úgy, hogy még lift sincs); alapok mindig kellenek - ezért használ a matematika axiómákat, a zene hangsorokat, a filozófia alapfogalmakat, az irodalom érzelmeket. Foglaljuk tehát össze a lényegét; az emberi tudás képlékenységén lepel van, ezt a leplet le kell rántani, mert igaz, egy ideig a fejlődést szolgálja ez a tudatlanság, de egy ponton túl inkább gátat szab neki. Mi itt a probléma? Az, hogy a bizonytalanság kiborító és nagyon nehéz vele bánni. Ezért a legtöbb ember otthagya ezt a leplet és kényszer nélkül nem is nyúl hozzá soha. Az élet talán annál bonyolultabb, hogy érintetlenül hagyja ezt a leplet; de nem kéne tudatosan zargatni?

Egy perc a biztosról

Vannak olyan lelkületű emberek vagy olyan szakmák, amikor egy döntés mégis megszületik reál és humán hozzá állás között. Valamilyen megkülönböztetést kell tennem különben nem tudnám nyelvileg megfogni a mondanivalómat, de ez esetben kérem az olvasótól ne szorítsa túl szoros határok közé ezt a két fogalmat. Inkább gondolok humán-, reál tudományokra – ami azért természetesen befolyással van az emberi viszonyulásra – mintsem tulajdonságokra. Ennek tudatában értelmezendők a következők.

Saját iskolai (gimnáziumi) életem során fájdalmas problémát okozott ez a két út. Azt érzem magamon és sok emberen, aki ezen két tudományterület közül csak az egyiket műveli, hogy a reál, racionális, tudományos diszciplínák dominálnak a humánok felett. Nem csak dominálnak, de gyakran le is nézik azokat. Sok feszültséget éreztem emiatt a környezetemben. Meglepődtem, amikor rájöttem arra, hogy annak ellenére, hogy nagyra tartom a humán tudományokat én is elkezdtem kialakítani egy ilyen hozzá állást a két területhez. Elkezdett foglalkoztatni, hogy ez miért lehet. A válasz megint a bizonytalanság elkerülésében rejlik. A tudományok módszeresen működnek. Van egy elv, egy struktúra, ami alapján következtetni lehet, és így egy biztos és tanulható módszert adnak fegyverül kezünkbe. Emiatt univerzális és bizonyos értelemben megkérdőjelezhetetlen igazságokat állítanak. Persze aki tudományt művel és nem teljesen korlátozza látókörét az tudja, hogy ez sem teljesen igaz. Például a newtoni és einsteini fizika kérdése máig két eltérő megközelítési mód vagy a matematikai paradoxonok. Ami viszont biztos, hogy a tudomány ezeket a kérdéseket általában figyelmen kívül hagyja. Nem fektet energiát abba a hihetetlenül mérvadó kérdésbe, hogy miért engedi meg egy módszer, hogy két egymástól eltérő igazságot állítson. (Kivételek persze itt is vannak bőven már a saját korosztályomban is, de a nagy általánosság mégis ez.)

Na, de térjünk is vissza az eredeti kérdéskörhöz. A reál tehát biztos módszert nyújt művelői számára. A humán viszont nem. Megérzésekre érzelmekre alapoz, az ember, mint művelő a meghatározó, ebből adódóan sokszínű és képlékenyen fogható keretek közé. Ez sokak számára ijesztő lehet. Nem lehet, vagy csak nagyon nehezen egzakt igazságot mondani; és ez bizonytalanságot eredményez. Emiatt gondolom azt, hogy a két terület alá-főlé rendeltségi viszonyba kerül. Az emberek számára az ér többet, – átgondolás nélkül sajnos számomra is – ami fixált keretek közé szorítható. Ez, ha személyeknél nem is mindig, sőt talán egyre kevésbé igaz, de társadalmak, embercsoportok terén bizonyos. Minél több ember van egy közösségben – márpedig a világban bőven akad – annál fontosabb az, hogy megfogható, könnyen leírható, egyszerű dolgokat adagoljunk az embereknek. Legyen szó tudományos felfedezésekről, politikáról stb. Nagy faladat ezt helyén kezelni. Ha túl képlékeny és bizonytalan egy közösség vagy ember (Jelen téma tárgyalásánál érdemes észrevenni, hogy ami egy személyre igaz az a közösségre is igaz, akár utóbbira hatványozottan is) akkor nem tart sehova, márpedig mindenki tartani akar valahova és azt is tartja helyénvalónak, ha ez megvalósul és látszódik az irány. De ha túl biztosak,

kibillenthetetlenek a határok akkor ugyan oda lyukadunk ki, mint az imént tárgyalt esetben. Képtelenség lesz fejlődni, ebben a felállásban aligha létezik a fogalom. Kibillentetlen határokkal nincs is értelme fejlődéről, azaz valamilyen jellegű változásról beszélni. Igaza lehetett Arisztotelésznek mikor az erkölcsi erényekről írt, melyből később kialakult az arany középút kifejezés. A szélsőségek mindig kibillentek valahova. Akkor is, ha ez nem magától értetődő. Nehéz és fáradságos feladat ezt állandó középértéken, bizonytalanul tartani, de kötelességünk megtenni ezt az erőfeszítést.

(Ez talán több lett, mint egy perc)

Emberi axióma

Matematikai metaforát ritkán hív segítségül az ember, de eljött a pillanat. A matematika éppúgy, mint az emberi lelkek alapokról építenek egy egészt. Vannak megkérdőjelezhetetlen kiindulópontok (axiómák) amik személyiségünkben karakterünkben is fellelhetők. Ezek adják az eltérő, de egyformán jó, több száz különböző értelmezésekre a magyarázatot – ezért jött létre a szubjektív szó. Minden viszonyulásból vagy irányultságból visszavezethető az ember axiómája amire a kezdetektől épít. Mindenkinek van hajlandósága logikára, alapvetően szeretnénk egy ok-okozatiságot fenntartani az életünkben. Erre egytől-egyig hajlamosak vagyunk. Ezek a különböző kiindulási alapok, más-más zsigeri viszonyulás adja a muníciót az emberi sokszínűséghez. Két másik axiómarendszer nem adhatja ki ugyan azokat a tételeket. Így van ez az embernél is. Ami ebből fakadó ellentmondásnak tűnik az közös kifejezőeszköz használatának attribútuma, a nyelv.

Ezt a sokszínűséget a modern társadalom abszolút elfogadta, talán kicsit túlságosan is. Az elmúlt század nagy mértékben lazított az emberi elfogadáson, főként a fix fogalmi szerepek eltörlésén. A nő már nem alapvetően háztartásbeli, a válás nem zsigerből elítélendő, nem csak a férfiak kereshetnek értékelhető mennyiségű pénzt. De ennek a felengedésnek bőven megvannak a maga hátrányai is. Sokkal nagyobb az egyéni felelősség mint valaha. Azzal, hogy a társadalom képlékenyebb lett utat engedett a korlátok felrúgásának. Egyszerűen mondva hagyja az embert gond nélkül átesni a ló túloldalára. Ami ezt megengedi az az, hogy az egyén helyett a társadalomé a felelősség olyan kérdésekben is, amiben az egyén dönt. Így elvész a közvetlen korlátozóerő; az ember mondhat akármit, ha ezt egy csoport alátámasztja. Márpedig hallgatóság mindenre akad. Csakhogy egy példát is mondjak, nemrég szembejött velem egy amerikai üzletember idézete, „A nyugati civilizáció megrontója az empátia.” Márpedig az én axiómarendszerembe ez nem fogadható el, de vajon bárkiében igen? Vagy csak a felelőségre vonás elmaradása engedhet meg egy ilyen, ártatlannak tűnő, de beláthatatlan ellentmondásokba vezető mondatot?

A mi munkánk

A legfontosabb feladatomban látom, - ahogy az összes engem körülvevő emberét – hogy nyissak a bizonytalan felé. Számomra a filozófia az, ami minden szempontból megteszi ezt a szívességet, sok gyakorlás és mélységes megértés szükséges ennek korrekt belövésére. Az ijesztő az, hogy ha ezt belőttem akkor sem dőlhetek hátra, mert ezt a pontot folyamatos mozgás nélkül nem tudom helyesen működtetni. Az egyén felelőssége ott van, hogy megteszi azt a véget nem érő munkát, hogy minden egyes pillanatban megkérdőjelezi és újraértékeli az általa létrehozott dolgokat. Olyan helyen szeretnék lenni évek múlva, ahol ezt megtehetem és a közösségem hagyja, hogy ezt megtegyem. Sok évszázados vita szól arról, hogy közösségi lények vagyunk-e vagy egyének elsősorban, egy biztos most és mióta tart és tartani fog a történelem: közösségben élünk; az, hogy melyik volt eredendően vagy, hogy jól van-e ez így, nem kéne e inkább mindenkinek elvonulni egyedül egy barlangba, jelenleg irreleváns kérdés. (Egyszer egy bölcs tanárom azt mondta, „lehet az ilyen kérdéseken vitatkozni, ha valakinek nagyon sok felesleges ideje van.”) Amit elvárok a világtól az az, hogy racionális mértékkel hagyjon teret az ilyen szubjektív mozgásnak. Ehhez az kell, hogy ez a folyamatos önismeretet mindenkit érdekeljen és mindenki aktívan meg is tegye. Én személy szerint ennek tudatában állok a jövőm elé. Szeretnék olyan ember lenni, aki nem áll meg a felületesség kényelmében. Olyan, aki a dolgokat mindig a valós létük fele tartva vizsgálja. Szakmai szempontból a közgazdaságtan felé tendálok; 10 év múlva látni szeretném a körvonalát annak, hogy hogyan fog ebbe a matematikai és a filozófiai érdeklődésem is teret kapni, (mert azért én is igénylem a biztosat.)